

UOT 159.9.

Könül Allahverdi qızı Məmmədova
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin
Ümumi psixologiya kafedrasının müəllimi
<https://orcid.org/0009-0008-7862-6536>
[https://doi.org/10.69682/azrt.2024.91\(2\).254-257](https://doi.org/10.69682/azrt.2024.91(2).254-257)

MÜASİR DƏRSDƏ ŞƏXSİYYƏTİN İNKİŞAF PROBLEMİ

Көнүль Аллаxверди гызы Маммедова
преподаватель кафедры Общей психологии
Азербайджанского Государственного Педагогического Университета

ПРОБЛЕМА РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ НА СОВРЕМЕННОМ УРОКЕ

Konul Allahverdi Mammadova

Lecturer at the Department of General Psychology at
Azerbaijan State Pedagogical University

THE PROBLEM OF PERSONAL DEVELOPMENT IN A MODERN LESSON

Xülasə. Dərs keçirərkən müəllim təhsil məlumatlarının mənimsənilməsi üçün dialoq forması və tələbələrə məxfi ünsiyyətin model situasiyaları üzərində düşünməlidir. Bu aspektdə xüsusi yer tələbələr arasında ünsiyyətin təşkili üçün İnternetin pedaqoji imkanlarından istifadəyə aiddir. Tematik veb-forumların, söhbət siniflərinin və sosial şəbəkələrin imkanlarından tədris prosesinin iştirakçıları arasında virtual dialoqun təşkili üzrə qabaqcıl pedaqoji təcrübəsi tələbələrin kommunikativ fəaliyyətinin təşkilinin səmərəliliyini göstərir .

Açar sözlər: *təlim, təhsil, məktəb, şəxsiyyət, inkişaf, psixologiya.*

Резюме. При проведении занятия учитель должен думать о виде диалога и создании моделей обстоятельств, способствующих доверительным отношениям между преподавателем и студентами для понимания учебного материала. В этом отношении важное место занимает использование педагогических возможностей онлайн-среды для организации общения среди студентов. Современная образовательная практика проведения онлайн-обсуждений среди участников учебного процесса с применением возможностей тематических форумов, чатов и социальных сетей демонстрирует эффективность организации коммуникационной деятельности обучающихся.

Ключевые слова: *обучение, образование, школа, личность, развитие, психология*

Summary. While conducting a lesson, the teacher should think about the form of dialogue and model situations of confidential communication with students for learning information. In this aspect, a special place belongs to the use of pedagogical possibilities of the Internet for organizing communication between students. The advanced pedagogical practice of organizing a virtual dialogue between the participants of the educational process using the possibilities of thematic web forums, chat classes and social networks shows the efficiency of organizing the communicative activity of students.

Key words: *learning, education, school, identity, development, psychology.*

Müasir dialektik məntiq fəlsəfəsi şəxsi inkişafın sosial-tarixi hadisə kimi vahid konsepsiyasını və şəxsiyyətin vahid, çoxşaxəli, çoxsəviyyəli formalaşması kimi ümumi tərifini verir. Bu tərif siyasi elmlər, psixologiya, pedaqogika, sosiologiya, mədəniyyətşünaslıq və başqaları

kimi konkret elmi fənlər çərçivəsində şəxsiyyətin müxtəlif aspektlərinin öyrənilməsi üçün metodoloji əsas ola bilər.

Dərsdə zamanı istifadə edə bilmək üçün müəllimə şagirdin özü ilə "tanışmasını" yönəlmə imkan verən əks etdirmə məşqlərinə bir neçə

nümunə verək. Nümunə 1. “Qarşı arqumentlər” refleks məşqi (informatika müəllimlərinin dərslər zamanı istifadə elə bilməsi üçün)

Bu gün sinifdə mətn redaktoru ilə işlədik və mətni sütunlara necə formatlaşdırmağı öyrəndik. İş vərəqinin səhifəsini iki sütuna böldün. Solda "Özümdən narazı olduğunuz davranış, vərdiş, xasiyyət haqqında", sağda – "Özünüzdən sevdiyiniz tərəfləriniz haqqında " sütununu qeyd edin. Sol sütunda özünüzdə gördüyünüz çatışmazlıqları yazın. Sağda – hər bir "Özünüzdən narazılıq" üçün əks arqumentlər təqdim edin, yəni. bu gün özünüzlə bağlı xoşbəxt olduğunuz şeylə ziddiyyət təşkil edə biləcək bir şey. Nəticələri təhlil edin və nəticə çıxarın.

Nümunə 2. “Sən başqalarının gözü ilə sən” düşüncə məşqi.

Başqaları sizi necə görür? Bu suala cavab verərkən aşağıdakı ifadələrdən istifadə edin:

1. Sinif yoldaşlarım mənim bacarıqlı olduğumu düşünür...

2. valideynlərim hazır olduğuma əmin dirlər...

3. Yaxın dostlarım bilir ki, mən...

4. Sevdiyim müəllim mənim... sahəsində bacarıqlı olduğumu düşünür.

Sinifdə şagirdin özünü tanıması və özünü dərk etməsi situasiyalarının təşkilinin əsas nəticəsi, fikrimizcə, hər bir şagirdin özünü inkişafa fəal maraq göstərən və özünü inkişaf etdirməyə hazır olan unikal və təkrarolunmaz şəxsiyyət kimi dərk etməsidir.

Müasir dərslər şagirdlərin məhsuldar fəaliyyətində dərslərdir. Təhsildə məhsuldarlıq prinsipi insanın həyatda uğur qazanmasının əsasını təşkil edir. Əgər şagird dərslərdə tədris məhsullarını (şeyirlər, maketlər, planlar, hərəkətlər və s.) ətraflı öyrənib və mahiyyətini dərk edibsə, o, gələcəkdə həmişə insanlara faydalı ola biləcək və həmişə “işində uğurlu” olacaq. Şagirdlərin təhsil fəaliyyətinin məzmununu tərtib edərkən, fikrimizcə, dərslin keçirilməli olduğu sinif qrupunun aşağıdakı psixoloji, pedaqoji və şəxsi xüsusiyyətlərini nəzərə almaq lazımdır.

Seçimlər	Şagirdlərin və bütövlükdə sinif işçilərinin psixoloji, pedaqoji və şəxsi xüsusiyyətləri
1.Şəxsiyyətin koqnitiv sferası tələbələrin əqli fəaliyyətinin əsası kimi	Müqayisə, təhlil, ümumiləşdirmə bacarıqlarının inkişafı Təhsil və məlumat bacarıqlarının inkişafı Təhsil və məntiqi bacarıqların inkişafı Tədris və təşkilatçılıq bacarıqlarının inkişafı Tələbələrin düşüncə tərzini və s.
2.Şagirdlərin şəxsiyyətinin motivasiya-ehtiyac sferası	Şagirdlərin idrak motivlərinin dominant səviyyələri Şagirdlərin idrak maraqlarının aparıcı istiqamətləri və s.
3. Şagirdlərdə diqqətin xüsusiyyətləri	Diqqətin keyfiyyəti: həcm, konsentrasiya (idrak obyektinə konsentrasiya dərəcəsi), paylanma, sabitlik
4.Məktəblilərin ünsiyyət mədəniyyəti	Şagirdlərin ünsiyyət bacarıqlarının inkişaf səviyyəsi Müəllimlə ünsiyyətdə psixoloji maneə yaşayan tələbələr Dialog aparmaq, komandada işləmək bacarıqlarının inkişafı və s.
5.Temperamentin xüsusiyyətləri	Sanqviniklər Flegmatik insanlar Melanxolik insanlar Xoleriklər Xarakter vuruqları
6.Yaddaş xüsusiyyətləri	Şagirdlərin müxtəlif yaddaş növləri üzrə bilik səviyyəsi: şifahi-məntiqi (düsturları, anlayışları və s. yadda saxlamaq bacarığı), obrazlı (vizual şəkilləri, rəsmləri və s. yadda saxlamaq bacarığı), emosional (təcrübəli yaddaş saxlamaq bacarığı hissələr və s.)
7. Sinif kollektivinin gender xüsusiyyətləri	Yaş xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla tələbələrin cinsi və cinsi xüsusiyyətləri

8. Təlim və öyrənmə qabiliyyəti	Şagirdlərin fənn üzrə biliklərinin həcmi və dərinliyi Tələbənin təhsil fəaliyyətində müstəqillik səviyyəsi Aşağı performans göstərən tələbələr Fənn üzrə müxtəlif səviyyəli təlim və öyrənmə qabiliyyəti olan tələbələrin tədris fəaliyyətinin fərdi üslubları
9. İnformasiya qavrayışının aparıcı kanalları	Vizuallar Audial Kinestetik
10. Serebral yarımkürələrin funksional asimmetriyası	"Sağ beyinli" "Sol beyinli insanlar" "Bərabər yarımkürələr"
11. Sınıf komandasının birliyi səviyyəsi	Sınıf kollektivinin inkişaf səviyyəsi Aktiv sinfinin xüsusiyyətləri Sınıfdə şəxsiyyətlərarası münasibətlər. Sosial qrup kimi sinfin xüsusiyyətləri Tələbələrin işə münasibəti. Dərstdə performansı
12. Şəxsiyyətin dəyər yönümlü sferasının mənəvi yönümü	Başqalarına qarşı etik münasibət Özünü qəbul etmək, özünə hörmət etmək, özünə liderlik etmək Şəxsi özünü təkmilləşdirməyə diqqət yetirin Situasiyalarda əxlaqi inanclara əsaslanaraq qərar qəbul etmək bacarığı
13. Dizayn fəaliyyətlərində tələbələrin təcrübəsi	Dizayn bacarıqlarının inkişafı Məqsəd qoyma bacarıqlarının inkişafı Şəxsi inkişaf strategiyasına sahib olmaq Könüllü özünü idarə etmənin inkişafı
14. Tələbə şəxsiyyətinin emosional sferası	Yaradıcı tapşırıqların yerinə yetirilməsi prosesində tələbələrin emosional vəziyyəti Könüllü özünü idarə etmə səviyyəsi Emosional özünü tənzimləmə səviyyəsi Şagirdlərin sinir sisteminin möhkəmliyi

Dərstdə fəallığın təmin olunma prosesi ilk növbədə motivasiyanın yaradılması, tədqiqat sualının qoyulduğu və şagirdlərin bu prosesə cəlb edilməsi ilə başlayır. Kollektivlə, qrupla işin pedaqoji, psixoloji, metodik xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması, qiymətləndirmənin obyektiv aparılması şagirdlərin şəxsiyyət kimi yetişməsinə əsaslı şəkildə təsir göstərir. Şagirdlər bu prosesdə yeni bilik və bacarıqlara yiyələnir, öyrənməyi öyrənir, mənəvi keyfiyyətlərini inkişaf etdirir, vətəndaş-şəxsiyyət kimi formalaşırlar. Bu prosesdə müəllimin fasilitator (bələdçi) kimi funksiyalarını yerinə yetirməsi, şagirdlərin fəallığının, müstəqilliyinin təmin olunmasına əlverişli imkanlar yaratması, dərsin gedişini yeni yanaşmalara uyğun tənzimləməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Təlim prosesində işin bu istiqamətdə aparılması şagirdləri axtarıcılığa, tədqiqatçılığa, təşəbbüskarlığa, əldə etdiyi faktları dərindən

təhlil etməyə, ümumiləşdirməyə, yeni fikirlərini əsaslandırmağa sövq edir. Belə bir iş üslubu öyrənilən problemin şagirdlərin özləri tərəfindən üzə çıxarılmasına, "kəşf" edilməsinə imkanlar yaradır.

Dərstdə müxtəlif xarakterli mətnlər üzərində iş, müzakirə, debat və digər metodlardan məqsədyönlü istifadə öyrənilən məsələnin dərindən mənimsənilməsinə, şagird şəxsiyyətinin inkişafına müsbət təsir göstərir. Hər hansı bir mətn üzərində işləyərkən, həmçinin bu və ya digər məsələdən bəhs edərkən problemin qoyuluşuna uyğun ciddi təhlillər və ümumiləşdirmələr, müqayisələr aparmaq, faktı, hadisəni, prosesi əsaslandırmaq, dəyərləndirmək, qiymətləndirmək, əlaqələndirmək şagirdlərin bilik və bacarıqlarını nümayiş etdirdiklərinin göstəricisi kimi izah edilə bilər. Təlim prosesində bu məsələlərə diqqət etmək, ardıcılıq və sistemliliyi nəzərə al-

maq şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi baxımından da əhəmiyyətlidir. Qiymətləndirmədə səviyyələrə uyğunluğun, sadədən mürəkkəbə, asandan çətinə prinsipinin nəzərə alınması da keyfiyyətə təsir göstərir və nəticə etibarilə şagirdlərin mənəvi keyfiyyətləri də inkişaf edir. Bu da şagirdlərin müstəqil həyata hazırlığı, vətəndaş-şəxsiyyət kimi yetkinliyi üçün çox əhəmiyyətlidir. Təlim prosesinin idarə olunmasında demokratikliyə əməl olunması, münasibətlərdə obyektivliyin, tərəflər arasında bərabərliyin gözənilməsi ən vacib şərtlərdən biridir. Elmi araşdırmalar və təcrübə göstərir ki, bu gün şəxsiyyətin formalaşdırılmasında ən vacib məsələlərdən biri öyrədici mühitdə bu prinsipə əməl olunmasıdır. Şagirdlərlə müəllimlər, müəllimlərlə valideynlər, yaxud şagirdlərin özləri arasındakı münasibətlər bu prinsip üzərində qurulmalıdır. Əlbəttə, münasibətlərin özünün də bir sərhəd nöqtəsi mövcuddur. Lakin münasibətlər sistemi bərabərlik, əməkdaşlıq, səmimiyyət, aşkarlıq, şəffaflyq, tələbkarlıqla yanaşı qayğıkeşlik, şəxsiyyətin formalaşması naminə inkişaf prinsipləri üzərində qurulduqda arzu olunan nəticəni əldə etmək mümkündür.

Etiraf etməliyik ki, bəzi hallarda münasibətlərdə bu məsələlərə lazımi səviyyədə diqqət yetirilmir. Bəzən şagirdlərlə avtoritar üslubda münasibətlər şagirdlərin inkişafını ləngidir. Onların təlim marağının inkişafına müəyyən maneələr yaradır. Ona görə də ilk növbədə müəllimliyi özünə peşə seçənlərin özünün daim öz üzərində işləməsi, özünütəhsillə məşğul olması, hər zaman innovasiyaları izləməsi vacibdir. Bu gün müəllimlərlə bərabər valideynlər də pedaqoji prosesin iştirakçısı kimi şagird şəxsiyyə-

tinin formalaşmasında böyük məsuliyyət daşıyırlar. Ümumtəhsil məktəbləri üçün hazırlanan yeni dərslək komplektlərində valideynlər üçün də tövsiyələr yer almışdır. Hər bir valideynin öz övladının təhsil mühiti ilə tanış olmaq imkanları genişdir. Əgər valideyn pandemiyadan əvvəl ənənəvi mühitdə müəllimlə əlaqə yaratmaq üçün mütləq məktəbə gəlməli idisə, bu gün məsafədən təhsilin tətbiqi bu əlaqələrin yaradılması şəbəkəsini genişləndirmişdir. Valideyn öz övladının dərslərinə daha çox nəzarət etmək imkanları əldə edir. Bu baxımdan valideyn-müəllim, ailə-məktəb əlaqələrinin daha da gücləndirilməsi vacibdir. Pedaqoji araşdırmalar da göstərir ki, tələblərdə vahidlik şəxsiyyət yetişdirməyin mühüm prinsiplərindən biridir.

Problemin aktuallığı. Fəlsəfi, sosial və tarixi mənbələrin retrospektiv təhlili göstərir ki, şəxsiyyətin inkişafı problemi cəmiyyəti qədim zamanlardan bəri maraqlandırır və öz dövrünün ən aktual problemlərdən biri olaraq qalır. Minilliklər boyu şəxsiyyət ideyası dini inanclarda, fəlsəfədə, sosiologiyada və başqa elmlərdə zənginləşmiş, dərinləşmiş və aydınlaşdırılmışdır.

Problemin yeniliyi. Müasir dərslək müəllim və tələbələr arasında ünsiyyət dərsləsidir. Müasir dünyada kommunikativ səriştə insanın səmərəli həyatı üçün ən vacib olanlardan biridir

Problemin praktik əhəmiyyəti. Sınıfdə humanitar və təbiət elmləri fənlərini öyrənərkən şagirdin özünüdərkətmə təcrübələrinin daxil edilməsinə şərait yaratmaq olar. Onların məqsədi şagirdin öz fərdiliyini müəyyən etmək, şəxsiyyətinin güclü və zəif tərəflərini müəyyən etmək, öz yaradıcılıq potensialını özünü qiymətləndirmək, özü ilə motivasiyalı "tanışlıq" etməkdir.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası // 24 oktyabr 2013-cü il. -Bakı: Qanun, 2015.
2. Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin Konsepsiyası (Milli Kurikulum) // Azərbaycan müəllimi. –2006, 1 dekabr.
3. Bədiyev S.R. Yeni təlim texnologiyalarından mühazirə mətnləri. –Bakı, Dərslək-M., –2009. –200 s.
4. Kalyuzhny, A.A. Psychology of Teacher's Image Formation. / A.A. Kalyuzhny // –M: Humanitarian Publishing Center VLADOS, –2004. –p. 222.
5. https://success-teacher.do.am/index/kriterii_sovremennogo_uroka/054

E-mail: mmmmdovakonu391@gmail.com

Redaksiyaya daxil olub: 17.04.2024